

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Леськів Марії Євгенівни
«Принципи концептуалізації поняття «людина політична»
в сучасній політичній науці»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук
за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки**

В еволюції знань про політику питання значення та ролі людини у політичній реальності завжди було одним із надважливих. Якщо ж говорити конкретно про «людину політичну», то цей феномен має давню історію вивчення, починаючи ще з епохальної спроби Арістотеля. Можна припустити, що саме в часи Античності було закладено той міцний фундамент, на якому згодом вибудовувалася потужна будівля концептуалізації даного поняття крізь призму різноманітних теоретичних підходів. Цей шлях можна трактувати як перманентне протистояння напрямів та шкіл, епох та мислителів, радикальну зміну парадигм, а можна побачити в ньому спадковість, логічну послідовність і навіть певну традицію, слідування якій, попри всі концептуальні відмінності, триває по сьогоднішній день.

На різних етапах розвитку політичної науки наявними були різні трактування поняття «людина політична», були часи, коли воно втрачало статус актуального, але в науці завжди існувала настійлива потреба осмислити людину в політичному просторі сучасності. Однак без врахування всього попереднього досвіду вивчення цієї проблеми подібне осмислення було б неможливим. Саме тому актуальність даного дослідження є безумовною, і включає два основні моменти. По-перше, існує потреба в систематизації накопиченого впродовж історії політичної думки матеріалу, потреба у чіткому баченні та розумінні цього різнопланового матеріалу. І по-друге, базуючись на вже осмисленому та узагальненому досвіді, запропонувати доповнений, видозмінений, або й цілком

новий концепт «людини політичної», концепт, який би відповідав якраз сучасним реаліям існування політичного виміру.

Відтак є всі підстави погодитись із актуальністю даного дослідження, яка впливає в першу чергу із необхідності пояснення процесу виникнення та еволюції теоретичних моделей «людини політичної» в історії політичної думки загалом та у форматі сучасної політичної науки зокрема.

Необхідність вирішення актуальних проблем, покладених в основу дисертаційної роботи, логічно зумовило її мету, яка полягає в дослідженні особливостей формування та еволюції поняття «людина політична», а також у виокремленні принципів його концептуалізації в історії політичної думки. Визначена мета дослідження деталізована авторкою у завданнях, серед яких найбільшої уваги заслуговують:

- окреслити взаємозв'язок понять «людина» та «політика», процес формування політичної природи людини й проаналізувати антропологічний зміст політики у контексті політико-антропологічного підходу;
- визначити суть поняття «людина політична», особливості його розрізнення із поняттями «громадянин», «політичний суб'єкт», «політичний актор» та визначити сферу їхнього вживання;
- визначити основні ознаки політичної людини у кожен із наступних етапів розвитку політичної науки: докласичний, класичний, некласичний, постнекласичний;
- визначити принципи концептуалізації поняття «людина політична» відповідно до виокремлених етапів розвитку політичної науки.

Об'єкт і предмет дослідження авторкою визначені вірно. У загальному плані робота орієнтує на розуміння «людини політичної» як особливої форми самоусвідомлення індивіда з акцентом на активній діяльності в межах сучасної соціально-культурної реальності. Зазначена орієнтація конкретизується прагненням авторки щодо осмислення сутності поняття «людини політичної» у концептуальних підходах сучасної політичної науки.

Безумовним досягненням авторки є чіткі та змістовні відповіді на поставлені у роботі завдання через застосування оригінального понятійно-категоріального апарату та наповнення вже відомих наукових категорій новим смисловим навантаженням у рамках авторського концепту. Дисертантка цілком адекватно використовує та поєднує різноманітні теоретико-методологічні підходи при дослідженні феномену «людина політична». Це обумовило той безперечний факт, що достатня частина теоретичних положень є вартими наукової новизни.

На основі об'ємної джерельної бази авторкою здійснено масштабний огляд історіографії концептуалізації поняття «людина політична» у дискурсі сучасної політичної науки (с. 10 – 33).

У дисертації обґрунтовано, що поняття «людина політична» належить до категоріального апарату політичної антропології, і саме в межах цього підходу досліджено концептуалізацію даного поняття (с. 73 – 79). Основний акцент при цьому було зроблено на тому, що політико-антропологічний підхід створює можливість розгляду типів політичної поведінки людини в умовах трансформації суспільно-політичної реальності (с. 59 – 60).

У дисертаційній роботі вперше у вітчизняній політичній науці доведено необхідність розрізнення поняття «людина політична» від понять «громадянин», «суб'єкт політики» та «політичний актор» (с. 69 – 72).

Авторкою доведено, що концептуалізація «людини політичної» в епоху Античності заснована на принципах духовності та моральності. Політична людина трактується як учасник публічно-соціального буття, який, будучи розумово здібним і соціально активним, прагне діяти на користь загального блага (с. 82 – 90).

Крізь призму християнського універсалізму авторкою проаналізовано концептуалізацію політичної людини в епоху Середньовіччя. Домінування релігійного світогляду призвело до кардинального зрушення в сенсі трактування людини політичної – відбувся перехід від полісної ідентичності до ідентичності з віруючими в Бога. Це обумовило заміщення «ідеального

громадянина» епохи Античності «істотою обов'язку» та «християнином» епохи Середньовіччя (с. 91 – 97).

Дослідивши сутність політичної природи людини у концептах представників класичного періоду розвитку політичної науки (Н. Мак'явеллі, Т. Гоббс, І. Кант, Г. Гегель, К. Маркс, Ф. Ніцше та ін.), авторка дійшла висновку про те, що основними принципами концептуалізації поняття «людина політична» в епоху Нового часу були антропоцентризм та розум (с. 99 – 114).

Найважливішою, на наш погляд, частиною роботи є четвертий розділ, в якому дисертантка виявила та проаналізувала основні принципи концептуалізації поняття «людина політична» в межах некласичного та постнекласичного етапів розвитку політичної науки. Можна погодитись з авторкою, що взаємозв'язок «людина – політика» у некласичний період постає як проблема суб'єкт-об'єктних відносин, коли в якості суб'єкта політики виступає суспільно-політична активність індивіда, а в якості об'єкта політики – політична пасивність та безвладність (с. 118 – 119). Взявши до уваги аспект масовізації людини у першій половині ХХ ст., дисертантка дійшла висновку про те, що в некласичний період концептуалізація «людини політичної» неможлива без врахування принципу дихотомії «знеособлення – виправдання знеособлення» та виходу на авансцену «тоталітарної особистості» (с. 120 – 135). У свою чергу, в постнекласичний період такими принципами виступають активність та невизначеність (с. 137 – 170). Вперше у вітчизняній науці авторкою виокремлено базові характеристики людини політичної в епоху постмодерну, серед яких можна назвати соціальну активність та раціональне осмислення участі в політиці (с. 172 – 173).

Публікації авторки у фахових наукових виданнях з політичних наук відображають основні положення дисертаційного дослідження. Апробація його результатів відображена у доповідях та виступах на міжнародних і вітчизняних конференціях. Зміст дисертації М.Є. Леськів повністю розкриває логіку та послідовність дослідження відповідно до визначених мети і завдань роботи. Джерельна база роботи є вагомою. Усі нормативні вимоги до дисертаційної

роботи витримано. Зазначені у дисертаційній роботі результати та висновки мають неабияке практичне значення для сфери соціальної та політичної філософії, історії політичної думки, політичної антропології, політичної культури тощо. Теоретичні напрацювання та розробки авторки можуть стати основою для підготовки наукових робіт, наукової і навчальної літератури, програм навчальних дисциплін тощо.

Дисертаційна робота М.Є. Леськів загалом справляє позитивне враження, однак разом із тим варто вказати і на деякі зауваження та рекомендації щодо її змісту.

1. У своїй роботі авторка використала періодизацію політичної науки, яка включає чотири основні періоди: докласичний, класичний, некласичний та постнекласичний. В межах цих періодів вона досить глибоко проаналізувала концепти конкретних дослідників, але в той же час виникають деякі сумніви з приводу приналежності певних дослідників до того чи іншого періоду. До прикладу, Ф. Ніцше подається як представник класичного періоду розвитку політичної науки, а Г. Маркузе як представник постнекласичного. Подібні розстановки акцентів, на наш погляд, викликають сумніви і потребують детальнішого обґрунтування.
2. Дисертантка чітко визначила принципи концептуалізації політичної людини у вказані вище періоди розвитку політичної науки. Втім, на нашу думку, у тексті дисертації бракує авторського обґрунтування, чому було віддано перевагу саме цим принципам, а не іншим. До прикладу, наскільки фундаментальним (вирішальним) для некласичного періоду є такий принцип концептуалізації поняття «людина політична» як дихотомія «знеособлення – виправдання знеособлення».
3. При дослідженні процесів масовізації та формування «тоталітарної особистості» у некласичний період авторка використала напрацювання великої кількості дослідників, в тому числі й художні твори Дж. Оруелла та Є. Замятіна. Однак, при цьому не були використані роботи К. Ясперса, В. Райха і Ж.-П. Сартра, які вивчали проблему знеособлення.

4. М. Фуко згадується досить побіжно, хоча він один із тих, хто у постнекласичну епоху вніс чималий вклад у дослідження проблематики «людина – політика».

Підсумовуючи, можемо зазначити, що дисертаційна робота Леськів М.Є. «Принципи концептуалізації поняття «людина політична» в сучасній політичній науці», подана на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук, цілком відповідає паспорту спеціальності 23.00.01 – теорія та історія політичної науки, є змістовним та оригінальним дослідженням, що логічно та аргументовано представляє інноваційний підхід авторки до розв'язання теоретичних проблем політичної науки. Висловлені зауваження не носять принципового характеру і не применшують значимості роботи дисертантки, а лише пропонують можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення досліджуваних проблем.

Дисертаційна робота Леськів М.Є. «Принципи концептуалізації поняття «людина політична» в сучасній політичній науці» відповідає всім сучасним вимогам державного стандарту до кандидатських дисертацій, зокрема, п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року, а її авторка, М.Є. Леськів заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

*Кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
та державного управління
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

В.М.

Вегеш І.М.

